

VILNIAUS DAILIEJI AMATAI XX a. PIRMOJOJE PUSĖJE

Lijana Šatavičiūtė

LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS

Saltoniškių g. 58, LT-08015 Vilnius

lijana.sn@gmail.com

Straipsnio tikslas – atskleisti XX a. pirmosios pusės dailių amatų plėtrą Vilniaus krašte, nušviečiant svarbiausias raidos tendencijas, funkcionavimo struktūrą, organizacijas ir mokymo įstaigas. Didžiausias dėmesys skiriamas tarpukario amatams, kurie neretai vis dar priskiriami Lenkijos kultūros istorijai. Prieinama prie išvadų, kad 1920 m. atplėšus sostinę nuo Lietuvos ir inkorporavus amatų sritį į Lenkijos ekonomikos struktūras, Vilniaus amatų raida pasuko kitu keliu nei Lietuvos Respublikos amatininkystė.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Vilniaus krašto amatai, Vilniaus krašto liaudies menas, Stepono Batoro universiteto Etnologijos ir etnografijos katedra, Cezaria Baudouin de Courtenay-Ehrenkretzowa, Šv. Kazimiero mugė.

XX a. pirmosios pusės Vilniaus dailių amatų raidos tyrinėjimus apsunkina nepalanki istorinė situacija – Šiaurės vakarų krašto miesto statusas Rusijos imperijos sudėtyje, trumpas nepriklausomybės laikotarpis pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui ir krašto okupacija tarpukariu. Dėl pastarosios priežasties 3-ojo–4-ojo dešimtmečių Vilnius vis dar priskiriamas Lenkijos kultūros istorijai.

Straipsnio tikslas – nubrėžti svarbiausias XX a. pirmosios pusės Vilniaus krašto amatų raidos tendencijas, funkcionavimo struktūrą (organizacijas, mokymo centrus, gamybinius susivienijimus) ir nusakyti perspektyvias tyrinėjimo problemas. XIX–XX a. sandūros Vilniaus amatininkystė nestokoja menotyrininkų dėmesio dėl vis dažniau jų akiratyje atsiduriančios anksčiau marginaline laikytos amatų sferos, plintančių kasdienybės kultūros studijų ir populiarėjančio

sociokultūrinio tyrinėjimo metodo. Susigriebta, kad dailieji amatai tenkina kur kas didesnės vartotojų grupės nei elitinės dailės atstovai poreikius ir todėl dažniau gali iliustruoti tam tikro laikotarpio visuomenės skonį, poreikius, gyvenimą. Tai pabrėžė Jolita Mulevičiūtė straipsnyje „Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje“, besigilindama į amatininkystės situaciją XIX a. antrosios pusės–XX a. pradžios Lietuvoje (daugiausia Vilniaus ir Kauno gubernijose) kaip į reikšmingą ekonominių, socialinių ir kultūrinių veiksnių nulemtą reiškinį¹. Amatų raidos klausimams neliko abejinga ir Laima Laučkaitė, savo knygoje *Vilniaus dailė XX amžiaus pradžioje* traktuodama juos

¹ Jolita Mulevičiūtė, „Moderniojo amatininko idėja pobaudžiavinėje Lietuvoje“, in: *Kultūrologija*, Vilnius, 2002, t. 9: *Lietuvos menas permainų laikais*, p. 226–252.

VILNIUS HANDICRAFTS IN THE 1ST HALF OF THE 20TH CENTURY

Lijana Šatavičiūtė

SUMMARY

KEYWORDS: handicrafts of Vilnius region, folk art of Vilnius region, Department of Ethnology and Ethnography of Vilnius Stephen Batory University, Cezaria Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutzowa, St. Casimir's fair.

During the first decades of the 20th century Vilnius was an important centre of Lithuanian crafts. The production of handicrafts had been popular around the infertile lands of Vilnius region from olden times and it was those solitary persons who perceived the economical benefit of traditional crafts who largely contributed to their development. One of these was the banker and patron Juozapas Montvila who founded trade associations, Vilnius Craftsmen Fair (1890) and provided free classes of technical drawing for tradesmen (1893). As Vilnius was a centre of attraction for well-educated people, various craft supporting associations begun to be founded. The movement for national revival gave a stimulus to the spread of such associations, with scientific and cultural associations being founded and folk art collecting and research becoming more intense. During the period of World War I the House of Labor (*Wilnaer Arbeitstuben*) with Lithuanian, Polish, Belaruss and Jewish workshops was in operation.

After the 1920 occupation of the Vilnius region, handicrafts joined the ranks of the common economic structures of Poland. Due to the altered situation, various branches of crafts went into a decline which lasted until the 1930s and their rise began only after their development became coordinated some time later. The Vilnius branch of the Polish Folk Industry Support Association oversaw the development of traditional crafts. Contributions to it were also provided by the ethnologists who worked in the Department of Ethnology and Ethnography (founded in 1927) of Vilnius Stephen Batory University. Following the example of the education system of Poland, specialized

schools and lyceums were opened. Drawing classes for craftsmen were in operation, and fairs for ethnography and handicraft organized. Handicrafts were featured in the market of the Folk Industry Fair (founded in 1926). The development of inter-war Vilnius handicrafts was characterized by co-operation. Here the workshops of individual trades were in operation, yet from the early 1940s, after the crisis of economy took root, craftsmen rallied into cooperatives (there were 15 of them in 1939). Vilnius was famous for its gloves and wooden, leather and fur wares. After the region of Vilnius was returned to Lithuania in 1939, one needed to survive and adjust to new conditions.

The facts presented in this article demonstrate that the 20th century craftsmanship of Vilnius region experienced a few cardinal historical–economical turns that altered its development and forced the craftsmen of the region to re-orientate themselves.